

Violetta Konarska-Wrzosek

Katedra Prawa Karnego i Kryminologii
Wydział Prawa i Administracji UMK w Toruniu

Prawny zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci – regulacje krajów europejskich i stan prawny obowiązujący w Polsce

Artykuł wskazuje na niesłabnącą skalę zjawiska krzywdzenia dzieci w rodzinie i coraz powszechniej dostrzeganą potrzebę stanowczego przeciwdziałania temu poprzez wprowadzanie odpowiednich regulacji prawnych do ustawodawstw wewnętrznych poszczególnych państw. Wiele państw naleśych do Rady Europy wprowadziło ju prawne zakazy cielesnego karania i innego poniżejcego traktowania dzieci przez ich rodziców. Polska wciñ należy do tych krajów, w których przyzwala się rodzicom na karcenie cielesne osób małoletnich. Stąd te dostrzega się pilną potrzebę wprowadzenia do polskiego systemu prawa stanowczego zakazu użycia siły fizycznej wobec własnych dzieci. Tego typu zakaz powinien być ustanowiony w Kodeksie rodzinnym i opiecei, gdzie określa się prawa i obowiązki rodziców wynikające z władzy rodzicielskiej nad dzieckiem i wyłącza kategorycznie spośród dozwolonych metod wychowywania dziecka stosowanie kar fizycznych.

dzieckokrzywdzone.pl

Skala różnego typu przemocy, jakiej doznają dzieci w rodzinach, jest tak duża i natyle groźna z punktu widzenia ich bezpieczeństwa i prawidłowego rozwoju, iż od kilkudziesięciu lat zwracają uwagę na ten problem organizacje międzynarodowe zarówno o zasięgu globalnym,

np. ONZ, jak i regionalnym, np. Rada Europy. Organizacje te, przygotowując konkretne konwencje międzynarodowe do podpisu – w szczególności takie jak Konwencja o Prawach Dziecka z 1989 r.¹ czy rekomendacje o określonej treści² – starają się uwiadomić władzom państw do naleśych

¹ Zobowiązuje ona państwa-strony do podejmowania wszelkich środków ustawodawczych, administracyjnych, socjalnych i wychowawczych dla ochrony dziecka przed wszelkimi formami gwałtu, zamachu, brutalności fizycznej lub psychicznej, porzucenia lub zaniedbania, złego traktowania lub wyzysku, w tym wykorzystania w celach seksualnych – art. 19 ust. 1 Konwencji.

² Takie jak np: Rekomendacja nr R(79) 17 Komitetu Ministrów RE dotycząca ochrony dzieci przed złym traktowaniem z 13 września 1979 r., Rekomendacja nr R(85) 4 Komitetu Ministrów RE w sprawie przemocy w rodzinie z 26 marca 1985 r., Rekomendacja nr R(90) 2 Komitetu Ministrów RE w sprawie środków dotyczących przeciwdziałania przemocy w rodzinie z 15 stycznia 1990 r.

konieczno objęcia osób małoletnich niezabudowa ochroną przed wszelkimi formami krzywdzenia ze strony osób dorosłych.

Należy podkreślić, że we wskazanych aktach prawnych wskazuje się na fakty krzywdzenia przez kogokolwiek z dorosłych, w tym przez własnych rodziców, gdy małoletnie dzieci w relacji z dorosłymi są wyjątkowo bezradne i często pozbawione ochrony udzielanej każdemu innemu człowiekowi. Sytuacja dziecka krzywdzonego w rodzinie jest wyjątkowo trudna, gdy z racji przysługującego rodzicom prawa wychowywania dziecka, w tym w drodze fizycznego karzenia – na ogół nie ingeruje się nawet w przypadkach nadmiernie surowego karzenia, które przekracza dozwolone granice i powoduje naruszenie czynności narządu ciała dziecka lub rozstrój jego zdrowia. Zainteresowanie karaniem fizycznym dzieci przez ich rodziców zaczyna się dopiero wówczas, gdy dochodzi do poważnego uszkodzenia ciała dziecka, czy rozstroju jego zdrowia, a wówczas nie sposób nie zauważyć, że ci, którzy mieli by gwarantem bezpieczeństwa dziecka, krzywdzą je i działają niezgodnie z jego dobrem.

Z powodu konieczności wywiązania się ze zobowiązań prawnymi dzynarodowych i celem lepszego zabezpieczenia dóbr i interesów osób małoletnich, a zwłaszcza dla udzielenia im realnej ochrony na równi z wszystkimi innymi osobami, coraz więcej państw decyduje się na wprowadzenie prawnych zakazów stosowania kar fizycznych wobec dzieci także przez ich rodziców, czy opiekunów pełniących faktycznie funkcje rodzicielskie.

Pionierem w tym względzie była Szwecja, która w 1979 r. wprowadziła do Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego prawny zakaz fizycznego karania oraz poniżania dziecka w jakikolwiek inny sposób. W 1983 r. podobny zakaz uchwalono w Finlandii, który wszedł w życie w 1984 r. W 1983 r. z mocą obowiązującą

już od 1987 r. wprowadzono zakaz używania przez rodziców przemocy fizycznej wobec dzieci w Norwegii.

W 1989 r. Austria uznała za niezgodne z prawem stosowanie przemocy wobec wychowywanego dziecka oraz zadawanie mu fizycznego lub psychicznego cierpienia. W 1994 r. na Cyprze w ramach ustawodawstwa o zapobieganiu przemocy w rodzinie uznano za niezgodne z prawem stosowanie przemocy wobec któregośkolwiek z członków rodziny przez innego członka rodziny. W 1997 r. prawny zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci oraz poniżania ich w jakikolwiek inny sposób wprowadziła Dania.

W 1998 r. zakaz stosowania kar fizycznych wobec dzieci pojawił się na Łotwie, przy czym odnosi się on do wszystkich, a nie wyłącznie i specjalnie do rodziców dzieci. W 1999 r. zakaz stosowania kar fizycznych i poniżania dzieci wprowadzono do prawa rodzinnego Chorwacji. Podobny zakaz wprowadzono w 2000 r. do Kodeksu cywilnego Niemiec. W 2000 r. postanowieniami Ustawy o ochronie dzieci wprowadzono zakaz fizycznego karania dzieci w Bułgarii, odnoszący się także do ich rodziców. W 2003 r. zakaz fizycznego karania dzieci wprowadzono w Irlandii, a w 2004 r. stosowania kar fizycznych oraz innych poniżających kar wobec dziecka zakazał nowy Kodeks rodzinny Ukrainy.

Ostatnio prawnie zakazano rodzicom stosowania kar fizycznych wobec dzieci także w Rumunii i na Węgrzech (Newell 2003; Status... 2006; Sajkowska 2006). W 2006 r. do grupy państw zakazujących kar fizycznych dołączyła Grecja, w 2007 r. – Holandia, Portugalia i Hiszpania³. Jak do tej pory prawne zakazy stosowania kar fizycznych wobec własnych dzieci wprowadziło 18 państw należących do Rady Europy.

Cechą charakterystyczną wprowadzonych zakazów jest to, że w większości przy-

³ <http://www.endcorporalpunishment.org> [dostęp 13.03.2008].

padków ustanowione one zostały w kodeksach czy ustawach normujących stosunki wzajemne między rodzicami a dziećmi, a w pozostałych nielicznych przypadkach w ustawodawstwie dotyczącym przeciwdziałania przemocy w rodzinie. W żadnym ze wskazanych powyżej państw nie zdecydowano się na wprowadzenie prawnokarnego zakazu stosowania kar fizycznych wobec dzieci, którego adresatami byłiby rodzice mający prawo i obowiązek sprawowania władzy rodzicielskiej nad małoletnimi dziećmi.

Wprowadzone do ustawodawstw poszczególnych państw zakazy stosowania kar fizycznych wobec własnych dzieci stanowi zatem typowy przykład *lex imperfecta*, czyli prawa niedoskonałego, niezabezpieczonego sankcją na wypadek jego nieprzebrzegania. Czy wybór takiego rozwiązania jest trafny i celowy, i czy może dobrze służyć ochronie dóbr osobistych i bezpieczeństwu osób małoletnich?

Oto wydaje się, że jest to właściwe, a jednocześnie nie jedyne sensowne rozwiązanie, które może i powinno przynieść oczekiwane pozytywne rezultaty. Wskazane przede wszystkim należy, że wprowadzenie tego typu zakazów niepościgających za sobą konkretnych prawnych konsekwencji nie antagonizuje dodatkowo rodziców i dzieci, natomiast wyraźnie ogranicza dozwolone metody wychowawcze, które mogłyby wykorzystywane przy wykonywaniu praw i obowiązków wynikających z władzy rodzicielskiej nad małoletnimi dziećmi, eliminując spośród nich kary fizyczne. Tym samym fizyczne karcenie dzieci dokonywane w związku z ich niewłaściwym zachowaniem stosowane w celu wychowawczym nawet wtedy, gdy nie jest nadmierne, staje się nielegalne.

Delegalizacja fizycznego karcenia dzieci nawet wtedy, gdy nie jest obwarowana konkretną sankcją jest korzystna z kilku powodów.

Po pierwsze, gwarantuje osobom małoletnim nietykalność cielesną, która na-

leży do podstawowych dóbr chronionych kaźdego człowieka (Newell 2003). Znosi to przynajmniej formalnie dotychczasowe dyskryminacje osób małoletnich w zakresie ochrony praw człowieka gwarantowanej wszystkim innym osobom.

Po drugie, sformułowanie zakazu fizycznego karcenia dzieci eliminuje zadawanie dolegliwości ciału i psychice dziecka przez rodziców, przejawiających co do zasady postawy legalistyczne wobec obowiązków tego prawa.

Po trzecie, delegalizacja fizycznego karcenia stanowi *de facto* afirmację modelu wychowywania młodego pokolenia bez używania przemocy i siły, co wychowuje całe społeczeństwo (Durrant 2003) – czyli zarówno dorosłych, jak i dzieci – w duchu poszanowania nietykalności cielesnej kaźdego człowieka, upowszechniając pewne wartości i korzystne wzorce w zakresie układania stosunków wzajemnych zarówno w rodzinie, jak i poza jej krągami.

Po czwarte, wprowadzenie zakazu stosowania kar fizycznych ułatwia ustalenie kręgu dzieci karconych w ten sposób i szybsze wyluskanie spośród nich tych, które są karcone zbyt często i nadmiernie (tamże).

Po piąte, tworzy się możliwość wcześniejszego podjęcia interwencji we władzy rodzicielskiej i przeciwdziałania dalszemu krzywdzeniu dziecka (tamże).

W państwach, które zdecydowały się na wprowadzenie prawnego zakazu stosowania kar fizycznych w relacjach rodzice-małoletnie dzieci, w dużej mierze takie właśnie cele, jak te, które wskazane zostały powyżej, przywiecały ustawowym regulacjom. Wskazuje się, że intencją nie było karanie rodziców za naruszanie wprowadzonego zakazu, lecz uruchomienie pomocy zarówno krzywdzonym dzieciom, jak i ich rodzicom w eliminowaniu nieakceptowanych i szkodliwych metod wychowawczych.

Wraz z wprowadzeniem do obowiązujących porządków prawnych zakazów stosowania kar fizycznych wobec dzieci rozpoczęto zakrojone na szeroką skalę

kampanie informacyjno-edukacyjne. Niektóre z nich były tak przygotowane, aby określone treści rzeczywiście docierały do całej rodziny i całego dziecka, i to wielokrotnie, a przy tym w dłuższym czasie. Chodziło o to, aby wiadomości o demokracji i to w pełni - zarówno dzieciom, jak i ich rodzicom - ich prawa i obowiązki oraz zakazy używania metod siłowych, bez względu na rodzaj przewinienia dziecka i stopień rygoryzmu rodzica oraz jego zdenerwowania.

Równocześnie nie edukowano społeczeństwo jako konstruktywnie, bez uciekania się do przemocy rozwiązuje wszelkie pojawiające się problemy i konflikty oraz przypominano rodzicom, że z własnymi dziećmi trzeba przede wszystkim rozmawiać. W państwach, w których prowadzono takie totalne i długofalowe kampanie, uzyskano znaczne efekty w zakresie przebudowy wiadomości o społeczeństwie co do skodyfikowania stosowania kar cielesnych wobec dzieci oraz znaczący spadek akceptacji tego typu kar jako niezbędnych i celowych metod wychowawczych w procesie uspołeczniania osób małoletnich. Na przykład w Szwecji poparcie dla kar cielesnych spadło z 53% do 11% (Durrant 2003).

Ponadto odnotowano rzeczywisty spadek przypadków stosowania kar cielesnych przez rodziców wobec własnych dzieci, a nadto stwierdzono korzystanie z coraz łagodniejszych kar (tamże, s. 99).

W państwach, gdzie nie prowadziło się odpowiednio do uwagi rozpropagowaniu zmiany obowiązuje tego prawa w przedmiocie dozwolonych metod wychowawczych, jakie mogą stosować rodzice wobec swoich małoletnich dzieci (a tak stało się np. w Niemczech), efekty wprowadzonego zakazu stosowania kar cielesnych są dużo mniejsze, choć wyraźnie zaznacza się spadek stosowania przemocy w relacjach rodzice-dzieci, wiążący się na ten temat rozmawia oraz odnotowuje się wzrost świadomości społecznej na stosowanie aktów przemocy wobec dzieci (Bussmann 1996).

W literaturze przedmiotu spotkać można poglądy, że wprowadzanie do systemu prawa zakazów bez sankcji za ich naruszenie jest błędem, gdyż prowadzi to nieuchronnie do dewaluacji prawa, jego nie szanowania, a w konsekwencji do demoralizacji społeczeństwa, które na co dzień spotyka się z przypadkami jego nagminnego naruszenia i brakiem reakcji na te naruszenia ze strony organów państwa (Czyż 2003).

Otóż wydaje się, że w przypadku wprowadzenia zakazu stosowania kar fizycznych przez rodziców wobec swoich dzieci jest to zupełnie nieuzasadniona obawa. Ustanowienie tego typu zakazu przyniesie bowiem wyłącznie pozytywne rezultaty i dlatego jest jak najbardziej pożądanym.

Podstawową korzyścią jest zrównanie ochrony poszczególnych dóbr dziecka z ochroną analogicznych dóbr gwarantowanych osobom dorosłym i zerwanie z nieuzasadnionym wyłączeniem tej ochrony w relacjach rodzice-dzieci pod pozorem konieczności używania kar cielesnych celem należytego wychowania młodego pokolenia.

Po pierwsze, dopuszczalność fizycznego karania dzieci wyraża nie upośledzenie ochrony osób małoletnich, pozwalając w majestacie prawa godzić w szereg ich dóbr ze szkodą dla tzw. ogólnego dobra osób małoletnich - z czym najwyżej czasami czy.

Po drugie, formalny zakaz karcenia fizycznego upowszechnia model wychowania bez przemocy, co ma podstawowe znaczenie nie tylko w relacjach rodzice-dzieci, ale przenosi się także na sposób układania stosunków wzajemnych z rówieśnikami i innymi osobami. Z badań nad rezultatami stosowania kar cielesnych wobec dzieci i stosowania przemocy w rodzinie jednoznacznie wynika, że przemocy się uczy tak jak innych wzorców zachowań i przenosi się je na relacje z innymi osobami, i we własne dorosłe życie, układając w analogiczny sposób stosunki wzajemne z życiowymi partnerami i własnymi dziećmi.

Zakaz stosowania przemocy ma zatem bardzo ważne znaczenie dla wychowywa-

nia kolejnych pokole w duchu poszanowania nietykalnościci cielesnejka tego człowieka, bez względu na jego wiek i pozycję w rodzinie. Dla upowszechniania określonych wzorców zachowania bardzo ważne jest nie czynienie od nich żadnych wyjątków, aby nie dawać pretekstu do zachowania odbiegających od podanych wzorców.

Po trzecie, nie można na utratę faktu wprowadzenia zakazu stosowania karanifizycznego małoletnich bez opatrzenia konkretnych sankcji z brakiem możliwości zastosowania ujemnych konsekwencji w razie naruszenia ustanowionego zakazu.

Pamiętać bowiem należy o prawie sędziarodzinnego, działającego jako władza opiekuńcza (które to uprawnienie w szeregu przypadkach przeradza się w obowiązek), do ingerowania we władzę rodzicielską ilekroć dobro małoletniego dziecka jest zagrożone. Zgodnie z postanowieniami przepisu art. 109 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, jeżeli dobro dziecka jest zagrożone, sędziarodziny może wydać odpowiednie zarządzenia, ograniczające w istocie wykonywanie władzy rodzicielskiej nad konkretnym dzieckiem. W szczególności sędziarodziny może:

- zobowiązać rodziców (a także małoletniego) do określonego postępowania z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli realizacji wydanych zarządzeń;
- poddać wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi rodzinnego kuratora sądowego;
- skierować małoletniego do organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego albo do innej placówki sprawującej opiekę nad dziećmi;
- zarządzić umieszczenie małoletniego dziecka w rodzinie zastępczej albo w placówce opiekuńczo-wychowawczej, a w tym wyjątku dziecko spod sfery bezpośredniego oddziaływania rodziców.

W razie jednoznacznego nadużycia władzy rodzicielskiej lub rażącego zaniedbywania swych obowiązków wobec małoletniego dziecka, sędziarodziny może

kompetencją do pozbawienia rodziców (lub jednego z nich) władzy rodzicielskiej (art. 111 § 1 k.r.o.).

W świetle obowiązującego w Polsce prawa nie jest więc tak, że rodzice nie mogą ponieść ujemnych konsekwencji z powodu swojego nagannego zachowania wobec dzieci, zwłaszcza gdy krzywdzą je, zagrażając ich dobru, czy wtedy gdy będą przełamują prawne zakazy stosowania niepedagogicznych i zdelegalizowanych metod wychowawczych.

Ustanowienie kategorycznych, prawnych zakazów określonego zachowania ma ten walor, że jednoznacznie i bez możliwości, czy potrzeby indywidualnego oceniania dzieli metody postępowania z dziećmi poddany mi władzy rodzicielskiej na dozwolone i zakazane, co uniemożliwia inne oceny tego typu zachowania i uznawania go raz jako zabronione, a innym razem jako dozwolone, gdy byłoby za słabe i niedostatecznie drastyczne.

Wyłacznie możliwość dokonywania rozbieżnych ocen fizycznego karcenia dzieci z punktu widzenia jego legalności lub nielegalności pozwala na łatwe wychwytywanie wszystkich dzieci karconych w sposób niedozwolony (np. przy pomocy ankiet przeprowadzanych wśród uczniów w szkołach co pół roku) i na przyjrzenie się bliżej stosunkom panującym w danej rodzinie między rodzicami i dziećmi, a następnie na ocenę, czy rodzicielskie karcenie cielesne nie przybiera wyrażnie szkodliwych form i siły, których nie można dalej tolerować, gdyż godzi to powaźnie w dobro małoletniego dziecka.

Ustanowienie prawnego zakazu karania fizycznego osób małoletnich bez konkretnej, automatycznie uruchamianej sankcji uznaje się za zdecydowanie racjonalne rozwiązanie, gdyż nie tworzy się napiętych stosunków między rodzicami i dziećmi, nie antagonizuje tych, których stosunki powinny się układać jak najlepiej i którzy co do zasady są sobie bardzo bliscy, zwłaszcza jeśli rodzice działają w dobrej in-

tencji nalezy tego wychowania swoich dzieci (nie zawsze grzecznych i poslušnych). Brak sprzenia wprowadzonego zakazu fizycznego karcenia dzieci z okreslon sankcja pociaga za sob ten skutek, e nie daje osobom maoletnim prawa domaganiasiej uruchomienia, gdy zaszedl wypadek skarcenia fizycznego dziecka, a tym samym uniemozliwia maoletnim stosowanie swobodnego szanta u wobec wlasnych rodzicow, e mog doniesc do odpowiednich organow (o prawdziwych lub nieprawdziwych) o przypadkach ich fizycznego skarcenia.

Z drugiej strony umozliwia sie s dowi opieku czemu dokonanie samodzielnej oceny, na ile dochodzi do niewlaciwego post powania wobec dziecka zagrazajacego jego dobru, prawidlowemu rozwojowi czy nawet bezpieczenstwu osobistemu, i czy w zwiasku z tym trzeba podjac odpowiednie kroki w celu ochrony dziecka przez wydanie odpowiednich zarzadz ogranczajacych wladz rodzicielsk lub nawet pozbawia rodzicow (czy rodzica) wladzy rodzicielskiej nad dzieckiem.

Niekiedy moze si okazac, e jest niezgodna tak e prawnokarna ochrona dziecka z powodu jego nadmiernego, fizycznego karcenia, czy wracznicania si nad dzieckiem, czy innego typu krzywdzenia, ktore zagrozone jest sankcja o charakterze karnym (Konarska-Wrzošek 1999, 2003).

Jednak, generalnie rzecz biorac, uciekanie si do prawa karnego w relacjach rodzice-maoletnie dzieci (poddane ich pieczy i wychowaniu) z powodu stosowania niewlaciwych metod wychowawczych, nieakceptowanych przez wspolczesn pedagogik, jest wyjatkowo nietrafnym i szkodliwym rozwiazaniem, pomimo doskonalo ci tego prawa z racji mozliwosci uruchomienia sankcji karnej w razie przejawienia przez rodzica niepozanego zachowania.

Wskazalbowiem nalezy, e wkraczanie przy pomocy sankcji karnych w zycie rodziny nie spaja jej i nie poprawia atmosfery domowej, lecz wrac przeciwnie – poglabia

konflikt miedzy rodzicami i dziecmi, ktore obarcza si odpowiedzialno ci za ukaranie rodzica. W konsekwencji prowadzi moe do wzrostu agresji w stosunkach wzajemnych i wiskzego wyrafinowania przy stosowaniu kar cielesnych tak, aby nie pozostawialadow, czy te moe powodowainny niekorzystny rezultat w postaci chlodu i calkowitej obojtno ci oraz podejrzliwosci i napiecia w stosunkach wzajemnych.

Wykorzystywanie instrumentow prawa karnego do wykorzeniania niepozananych metod wychowawczych, laczonych z stosowaniem kar fizycznych przez rodzicow wobec dzieci, jest zatem niewlaciwym rozwiazaniem. Do kar i innych rodkow penalnych moze na i trzeba si gac, ale w ostateczno ci, gdy czystotliwosc i intensywnosc stosowania kar cielesnych wobec dziecka przybiera posta krzywdzenia dziecka, ktore realnie zagraza jego zdrowiu fizycznemu lub psychicznemu albo prawidlowemu uspolectnieniu dziecka, jego rozwojowi emocjonalnemu, czy intelektualnemu.

W takim przypadku karanie rodzicow jest wrac konieczno ci ze wzgledow sprawiedliwosciowych i prewencyjnych, aby prawnokarna ochrona dobr i interesow dziecka nie stala si ochrona iluzoryczna i aby powstrzyma dalsze krzywdzenie konkretnego dziecka, a tak e przeciwdziala ewentualnemu krzywdzeniu innych dzieci przez ich wlasnych rodzicow.

Z punktu widzenia zapewnienia realnej ochrony dziecku krzywdzonemu w rodzinie przed dalszymi aktami przemocy doniosle znaczenie maj zmiany ustawodawcze dokonane w dniach 27 i 29 lipca 2005 r. wzbogacajace system polskiego prawa karnego o wachlarz rodkow zapobiegawczych i rodkow karnych oraz obowiazkow probacyjnych stosowanych w szczegolnoscii wobec sprawcow przemocy w rodzinie, w zwiasku z zastosowaniem wobec nich instytucji warunkowego umorzenia postpowania karnego, czy warunkowego zawieszenia wykonania orzeczonej kary.

Otóż Ustawę z dnia 27 lipca 2005 r.⁴, nowelizującą Kodeks karny z 1997 r. i Kodeks postępowania karnego z 1997 r., oraz Ustawę z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁵ wprowadzono do systemu polskiego prawa karnego bardzo pragmatyczne rozwiązania, które pozwalają rzeczywiście przerwać stosowanie przemocy w rodzinie, czy fizyczne krzywdzenie dziecka przez fizyczne oddzielenie sprawcy od ofiary i to bez uciekania się do rozwiązań drastycznych w postaci stosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego, jakim jest tymczasowe aresztowanie, czy karania w drodze orzeczenia bezwzględnej kary pozbawienia wolności.

Zgodnie z postanowieniami przepisu art. 14 Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wobec sprawcy przestępstwa popełnionego z użyciem przemocy lub groźbą bezprawnej wobec członka rodziny można zastosować zamiast tymczasowego aresztowania (jeżeli zachodzą podstawy do zastosowania tego typu środka) – dozór policji, pod warunkiem że opuści on lokal zajmowany wspólnie z pokrzywdzonym, w terminie określonym przez sąd.

Wrazie gdy sprawca zdecyduje się na wybór tego typu alternatywy i opuści lokal, który dotychczas zajmował z pokrzywdzonym, może być nadto zobowiązany do powstrzymywania się od kontaktu w określony sposób z osobą przez siebie krzywdzoną.

Wskazane rozwiązanie zapewnia niemal natychmiastowe zastopowanie możliwości dalszego krzywdzenia osób najbliższych i zapewnienie im spokojnego egzystowania w rodzinnym domu, a nawet poza jego obrębem z powodu opuszczenia domu przez sprawcę i zobowiązania do niekontaktowania się z osobami wcześniej krzywdzonymi w zamian za pozostawienie go na wolności.

Do tej pory ten rozgrywający się wewnątrz rodziny dramat mógł być przerwany w dwojaki sposób: albo przez tymczasowe aresztowanie sprawcy stosującego przemoc w rodzinie (co nie zdarzało się zbyt często), albo przez ucieczkę ze wspólnego domu osób krzywdzonych, co dezorganizowało życie tych osób i skazywało je na tułaczki, podczas gdy sprawca triumfalnie pozostawał w domu.

Wskazane przy tym należy, że niepodporządkowanie się sprawcy wybranemu przez siebie wolnościowemu środkowi zapobiegawczemu, sprzeczności z zobowiązaniem do opuszczenia lokalu i niekontaktowania się z pokrzywdzonym członkiem rodziny, skutkuje możliwością zamiany dozoru policji na środek surowszy w postaci tymczasowego aresztowania, co niewątpliwie motywuje do podporządkowania się danemu środkowi i respektowania określonych wraz z nim warunków (por. treść art. 253 § 1 k.p.k.).

Również na dalszym etapie postępowania karnego, przy wydawaniu merytorycznych orzeczeń karnych w sprawie o przestępstwo popełnione z użyciem przemocy lub groźbą bezprawnej wobec członka rodziny, stworzono konkretne możliwości zagwarantowania osobom krzywdzonym bezpieczeństwa osobistego. W szczególności, gdy sąd uzna za celowe zastosowanie wobec niekaranego dotychczas za przestępstwo umyślnie sprawcy, co do którego istnieje pozytywna prognoza kryminologiczna, instytucji warunkowego umorzenia postępowania karnego to – zgodnie z treścią znowelizowanego przepisu art. 67 § 3 k.k. – może być zobowiązany sprawcę do powstrzymywania się od kontaktowania się z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób.

Z doprecyzowania tej regulacji przez przepis art. 13 o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie wynika, że w przypad-

⁴ DzU nr 163, poz. 1363.

⁵ DzU nr 180, poz. 1493.

ku sprawców odpowiadających z powodu stosowania przemocy w rodzinie czy groby jej uciążliwym, sędzi określa sposób kontaktu skazanego z pokrzywdzonym lub może nawet zakazać zbliżenia się skazanego do pokrzywdzonego w określonych okolicznościach.

Na straż i respektowania tych zakazów czy ograniczeń w sposobach kontaktowania się sprawcy z ofiarą stoi głównie prawo podjęcia postępowania w razie niewłaściwego umorzonego i skazania sprawcy za to, co zrobił z całą surowością prawa (zob. art. 68 k.k.).

W sytuacji, gdy wobec sprawcy przestępstwa dopuszczającego się przemocy w rodzinie czy groby jej uciążliwym, sędzi skazuje sprawcę, zawieszając wykonanie orzeczonej kary, uznając, że do osiągnięcia założonych celów kary nie jest konieczne jej efektywne wykonanie, to, określając obowiązek próby, może orzec zarówno obowiązek opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym, jak i obowiązek powstrzymania się od kontaktowania z pokrzywdzonym lub innymi osobami w określony sposób (art. 69 i 72 k.k.).

Nakładając na sprawcę powyższe obowiązki, sędzi musi bliżej określić sposób kontaktu skazanego z pokrzywdzonym, a jeżeli uzna za potrzebne – może zakazać zbliżenia się skazanego do pokrzywdzonego w określonych okolicznościach (zob. art. 13 Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie).

W razie nieprzestrzegania obarczających sprawcę obowiązków, sędzi może zarządzić wykonanie kary warunkowo zawieszanej, co na ogół jest skutecznym sposobem dyscyplinowania skazanego sprawcy i gwarantowania podporządkowania się wymogom określonym przez sędzi.

Z myślą o skuteczniejszej ochronie ofiar przestępstw rozbudowano także katalog rodzajów karnych (zawarty w art. 39 k.k.), które mogą być orzekane jako dodatek do kary, a w niektórych przypadkach samoistnie – jako jedyna dolegliwość zadawana

sprawcy w związku z faktem popełnienia przestępstwa. W świetle dodanego Ustawy z dnia 27 lipca 2005 r., a następnie zmienionego Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przepisu art. 41a k.k., sędzi skazuje sprawcę za popełnienie umyślnego przestępstwa z uciążliwym przemocą, w tym oczywiście przeciwko osobie najbliższej – może orzec ródka karny w postaci:

- obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych rodzajach lub miejscach,

- zakazu kontaktowania się z określonymi osobami,

- zakazu opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu.

Należy na sprawcę obowiązek lub zakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do policji lub innego wyznaczonego organu w określonych odstępach czasu, co stanowi dodatkowy czynnik regularnej, bieżącej kontroli zachowania sprawcy, wymuszający określony rodzaj dyscypliny, w tym w szczególności dyscypliny w przedmiocie podporządkowania się treści orzeczonego ródka karnego.

W tym miejscu wskazać należy, że nie stosowanie się osoby skazanej do orzeczonych zakazów, czy obowiązków w ramach zastosowanego ródka karnego, stanowi samodzielne przestępstwo zagrożone karą pozbawienia wolności do lat 3, za które sprawca będzie musiał zostać pociągnięty do odpowiedzialności karnej, gdy jest to przestępstwo ciągłe z urzędu (zob. art. 244 k.k.).

Tego typu regulacja prawna nie tylko zapewnia prawidłową realizację ustanowionych zakazów i obowiązków oraz powag wydanych wyroków sądowych, ale także czyni w dużej mierze realną ochronę dóbr i interesów ofiar sprawców przestępstw, których ukarano stosownymi rodzajami karnymi.

W kontekście do znacznego zdeterminowania polskiego ustawodawcy co do stworzenia stanowczej i skutecznej ochro-

ny osób krzywdzonych w rodzinie przez stosowanie przemocy, czy groby jej uycia, dziwi moe, dlaczego nie zdecydowano si na wprowadzenie formalnego zakazu u ywania siły fizycznej przez rodziców wobec małoletnich dzieci poddanych ich władzy rodzicielskiej.

Przypomnie w tym miejscu nale y, e projekt Ustawy o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie przewidywał w tej mierze okrelone postanowienia, w myl których *osobom wykonuj cym władz rodzicielsk , opiek lub piecz nad małoletnim zabrania si stosowania form karcenia naruszaj cych godno osób małoletnich* (art. 6 projektu). Pomimo zaproponowania wprowadzenia do polskiego systemu prawa tak mało skonkretyzowanego zapisu, wykluczaj cego tylko niektóre formy karcenia fizycznego, czy innego typu, je eli naruszaj godno karconego dziecka – nie uzyskano w parlamencie dla niego dostatecznego poparcia i uchwalono Ustaw o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie bez projektowanego zakazu.

Tym samym Polska, jako sygnatariusz Konwencji o Prawach Dziecka i innych aktów mi dzynarodowych oraz członek Rady Europy, wci pozostaje w gronie pa stw, które nie wywi zuj si z przyj tych na siebie zobowi za prawno mi dzynarodowych dotycz cych ochrony dzieci przed wszelkimi przejawami przemocy ze strony osób dorosłych, w tym przed stosowaniem kar cielesnych jako rodka wychowania (Łopatką 2000).

Celowe i pilne wydaje si zatem wprowadzenie w Polsce prawnego zakazu cielesnego karcenia osób małoletnich przez ich rodziców. Przy czym najodpowiedniejszym miejscem umieszczenia tego typu zakazu wydaje si Kodeks rodzinny i opieku czy (Łopatkowa 2000; Płatek 2005), a nie np. Ustawa o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, jak to ostatnio planowano.

Zauwa y bowiem nale y, e problem nie le y w tym, aby chroni dzieci przed przemoc w rodzinie i nieuzasadnionym biciem przez rodziców, bo tego im ju dzi robi nie wolno (Konarska-Wrzošek 2003), lecz w tym, aby zabroni rodzicom karcenia cielesnego własnych dzieci – na co wci maj przyzwolenie prawa.

Wynika to st d, e w wietle aktualnego brzmienia przepisu art. 95 §1 k.r.o. władza rodzicielska obejmuje m.in. *obowi zek i prawo rodziców do wychowania dziecka bez adnych ogranicze co do mo liwych metod wychowawczych*. Dlatego te , aby pozbawi rodziców mo liwo ci legalnego fizycznego karcenia swoich małoletnich dzieci, nale łoby doda do przepisu art. 95 k.r.o. § 4 np. w nast puj cym brzmieniu: *Zabrania si rodzicom oraz komukolwiek innemu stosowania kar cielesnych oraz psychicznego dr czenia i innego poni aj cego traktowania dziecka*.

Zwlekaj c z wprowadzeniem prawnego zakazu karcenia cielesnego dzieci, w wielu przypadkach – tak naprawd – pozwalamy na krzywdzenie ich, a równocze nie opó niamy proces eliminowania przemocy i siły z ycia rodzinnego i społecznego.

The paper emphasizes the non-diminishing scale of child abuse in the family and the increasingly obvious need to reduce the problem by passing relevant laws within individual countries' legislations. Several member states of the Council of Europe have already introduced legal bans on corporal punishment of children and other forms of humiliating treatment of children by their parents. Poland is still one of the countries where parents are allowed to use corporal punishment of children. Therefore, there is an urgent need to introduce a clear ban on any use of physical force against one's own children in Poland's legislation. Such a ban should be included in the Family and Guardianship Code, which defines parents' rights and obligations accruing from parental power, and should categorically exclude corporal punishment from permitted child-rearing and disciplinary measures.

Literatura

- Bussmann K.D. (1996), *Wplyw zakazu stosowania kar cielesnych na przemoc wobec dzieci w rodzinie w Niemczech*, tłum. A. Bereza, maszynopis powielony, s. 1 i 25.
- Czy E. (2003), *Prawo, którego nie moze na egzekwowa – wokół postulatów delegalizacji stosowania kar fizycznych wobec dzieci*, „Dziecko krzywdzone” nr 3, s. 45–46.
- Durrant J.E. (2003), *Ocena skutecznosci zakazu stosowania kar cielesnych w Szwecji*, „Dziecko krzywdzone” nr 3, s. 88–90.
- Konarska-Wrzosek V. (1999), *Ochrona dziecka w polskim prawie karnym*, Toru : „Dom Organizatora”.
- Konarska-Wrzosek V. (2003), *Regulacje prawnokarne dotyczace fizycznego karcenia dzieci*, „Dziecko krzywdzone” nr 3, s. 48–54.
- Łopatka A. (2000), *Kara cielesna w wietle prawa polskiego i mi dzynarodowego*, „Niebieska Linia” nr 5.
- Łopatkowa M. (2005), *Bici bij – zycia wziete*, „Niebieska Linia” nr 6.
- Newell P. (2003), *Stosowanie kar fizycznych wobec dzieci a ochrona praw czlowieka – regulacje mi dzynarodowe i legislacje państw europejskich*, „Dziecko krzywdzone” nr 3, s. 40.
- Newell P. (2003), *Stosowanie kar fizycznych wobec dzieci a ochrona praw czlowieka*, „Dziecko krzywdzone” nr 3, s. 33–36.
- Plątek M. (2005), *W drodze*, „Niebieska Linia” nr 6.
- Sajkowska M. (2006), *Postawy wobec stosowania kar fizycznych wobec dzieci w krajach Europy Wschodniej – raport z badania*, „Dziecko krzywdzone” nr 15, s. 49–53.
- Status prawny stosowania kar fizycznych wobec dzieci w krajach czlonkowskich Rady Europy* (2006), „Dziecko krzywdzone” nr 15, s. 45–46.

O autorze

Violetta Konarska-Wrzosek jest profesorem i adiunktem w Katedrze Prawa Karnego i Kryminologii Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Aktualnie jest wiceprezesem Zarządu Głównego Towarzystwa Naukowego Prawa Karnego z siedzibą w Warszawie, członkiem Polskiego Towarzystwa Kryminologicznego im. St. Batawii oraz polskiej sekcji AIDP (Międzynarodowego Zrzeszenia Prawa Karnego). Prowadzi badania naukowe w zakresie prawa karnego, jak również postępowania w sprawach nieletnich. Jest autorką wielu publikacji i ekspertyz naukowych.